

РІЧАРД РОРТІ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ІСНУВАННЯ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

(Передмова до українського перекладу статті
Річарда Рорті «Історіографія філософії: чотири жанри»)

Ігор Карівець

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: 0000-0002-4555-2226

Scopus Author ID: 57194522632

ResearcherID: P-1210-2019

ihor.v.karivets@lpnu.ua

(передмову надіслано до редколегії – 01.02.2021, прийнята до друку – 25.03.2021)

© Карівець І., 2021

Читачам журналу запропоновано перший український переклад статті «Історіографія філософії: чотири жанри» американського філософа-постмодерніста Річарда Рорті, в якій він розглядає можливі стратегії історико-філософських досліджень та їхньої ролі у розвитку філософського мислення.

Для Річарда Рорті основне завдання історико-філософського дослідження полягає у тому, щоб постійно змінювати філософський канон, не давати йому заокостеніти у певних стереотипних поглядах про добре відомих філософів, які належать до нього: Платон, Аристотель, Кант, Гегель, Гайдеггер та інші. Тому він закидає доксографії те, що вона муміфікує «знаменитих філософів» і нехтує тими філософами, які працювали на межі філософії, науки, політики, економіки, моралі, медицини і навіть криміналістики. Залучення таких «недофілософів», якими їх вважають історики-доксографи, до філософського канону розширює філософську проблематику й стимулює формулювання нових філософських питань, які не на порядку денному застиглого філософського канону. Тому Річард Рорті відкидає доксографію, як жанр історико-філософського дослідження, натомість пропонує користуватися історичною реконструкцією, раціональною реконструкцією та інтелектуальною історією, як жанрами історико-філософських досліджень. Комбінуючи їх, дослідник філософії зможе побачити яскраву картину розвитку філософії, а не лише певні канонічні постаті, які закривають собою іншу історію філософії, яка складається з досліджень на межі філософії та інших гуманітарних, соціальних і природничих наук.

Ключові слова: Річард Рорті, історія філософії, філософії, філософський канон, доксографія, історична реконструкція, раціональна реконструкція, інтелектуальна історія.

RICHARD RORTY AND THE EXPEDIENCY OF HISTORY OF PHILOSOPHY

(Foreword to the Ukrainian translation of Richard Rorty's
article «The Historiography of Philosophy: Four Genres»)

Ihor Karivets

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-4555-2226

Scopus Author ID: 57194522632

ResearcherID: P-1210-2019

ihor.v.karivets@lpnu.ua

For readers of the journal, we propose the first Ukrainian translation of the article «Historiography of Philosophy: Four Genres» by the American postmodernist philosopher Richard Rorty, in which he considers possible strategies of historic-philosophical researches and their role in the development of philosophical thinking.

Richard Rorty claims that the main task of historic-philosophical researches is to constantly change the philosophical canon, not to allow it to catch in certain stereotypical views of well-known philosophers who are part of it, for instance, Plato, Aristotle, Kant, Hegel and others. Therefore, he accused doxography in the mummification of «famous philosophers» and neglect of those philosophers who worked on the border of philosophy, science, politics, economics,

morality, medicine and even criminology. The involvement of such «non-philosophers», as they are considered by historians-doxographers, in the philosophical canon expands the philosophical issues and stimulates the formulation of new philosophical questions, which are not on the agenda of the stiffened philosophical canon. Therefore, Richard Rorty rejects doxography as a genre of historic-philosophical researches, but instead of it proposed to use historical reconstruction, rational reconstruction and intellectual history as genres of historic-philosophical researches. Combining them, we will be able to see a vivid picture of the development of philosophy, not just certain canonical figures that cover another history of philosophy, which consists of research on the border of philosophy and other humanities, social sciences and natural sciences.

Key words: *Richard Rorty, history of philosophy, philosophy, doxography, historical reconstruction, rational reconstruction, philosophical canon, intellectual history.*

Річард Рорті (1931–2007) – американський філософ, який не належав ні до аналітичної традиції, ні до континентальної традиції філософування. Проте значний вплив на нього мали два «континентальні» філософи, а саме: Гегель та Гайдеггер. Перший з них натякнув Рорті на випадковість і на нередукованість історичного процесу – він містить геть усе, досягаючи повноти в «кінці історичного часу». На думку Рорті, у цьому полягає «протопрагматизм» гегелівської концепції історичного процесу, який не відкидає нічого, а використовує будь-яку подію для досягнення свого завершення. Другий запропонував метод *деструкції* європейської метафізики («онто-теологічної традиції»), яка є забуттям того, що греки називали «буттям». Деструкція цієї традиції повинна заново відкрити шлях до буття.

Рорті також тяжів до французьких постмодерністів, таких як Фуко, Дерріда та Ліотар, які, як і він, відмовлялися від всеохопних філософських теорій універсального змісту та «фундаментальної історії філософії». Тому його деколи називають «американським постмодерним філософом», або ж навіть «анти-філософським філософом» [Ramberg 2009].

Саме ці згадані, як німецькі, так і французькі, «континентальні філософи» вплинули на його розуміння історії філософії, її значення для розвитку філософії (філософського мислення), а також на те, кого треба вважати філософом, а кого – ні. Крім цього, перебуваючи у середовищі аналітичних філософів або представників наукової філософії, які не визнавали наукової вартості історії філософії¹, все ж

¹ Про те, що представник наукової філософії немає аж такої нагальної потреби в історико-філософських дослідженнях, бо філософія минулих часів не ґрунтувалася на логічному аналізі філософських проблем і тому вона містить багато помилок, писав один із представників такої наукової філософії та засновник «Товариства емпіричної філософії» Ганс Райхенбах (1891–1953): «Ті, хто створюють наукову філософію, не оглядаються назад: результат їхньої роботи не залежить від історичних міркувань. Вони також неісторичні, як Платон чи Кант, бо як і вони зацікавлені у своєму предметі досліджень, а не його зв'язками з минулим. Я не хочу, очевидно, применшити цінність історії філософії. Але треба пам'ятати, що є вона історією, а не філософією. [...]»

Наукова філософія прагне до звільнення від історизму і прагне за допомогою логічного аналізу досягнути

таки, Рорті не відкидає історію філософії та вважає, що вона потрібна для філософа.

Українським читачам пропонується переклад великої статті Рорті, присвяченого жанрам історії філософії, яка публікується з певними скороченнями; ці скорочення не вплинуть на формування у читачів загального уявлення про те, як американський філософ розуміє історично-філософський процес та його жанри реконструкції.

У назві статті кидається у вічі літературознавчий термін «жанр». Американський філософ вживає його неспроста. Рорті вважав, що історія філософії – це певний літературний жанр, а не відтворення фундаментальних відповідей на фундаментальні питання відомих філософів, які відкривають нам філософські істини раз і назавжди. До цих історико-філософських жанрів він зараховував *історичну реконструкцію, раціональну реконструкцію та інтелектуальну історію філософії*. Ця тріада жанрів написання історій філософії (саме у множині, бо однієї історії філософії бути не може) є для нього діалектичною у гегеліанському значенні. Поєднуючи ці жанри написання історій філософії, можна постійно змінювати філософський канон (за аналогією літературного канону), тобто оновлювати «список» відомих філософів минулих епох й доповнювати його тими інтелектуалами, які працювали на межі філософії та інших наук, як гуманітарних, так і природничих, а також писали про політику, соціологію, економіку тощо. На думку Рорті, таке включення до філософського канону «не-філософів» збагачує філософію новими проблемами та питаннями. Крім цього, воно знімає проблему «кого вважати філософом»: будь-якого інтелектуала, який осмислював соціальні та економічні реформи або філософський смисл кримінального права, чи лише мислителя, який займався «фундаментальними» проблемами істини та буття.

Філософський канон (чітко визначені філософи та «їхні фундаментальні проблеми») не є

висновків точних та відповідальних, як висновки сучасної науки. Я стверджую, що проблема істини повинна бути сформульована у філософії в такому ж значенні, як і в точних науках» [Reichenbach 1968: 325].

«недоторканим», як це може бути з літературним канонам, коли до нього включають лише «класичних» письменників, які становлять «золотий фонд» літератури. Тому Рорті різко негативно виступає проти доксографії, закидаючи їй «муміфікацію» тих чи інших філософів, яка полягає у тому, що тільки вони стають «значними» та «важливими» для історичного філософського дискурсу, що вони мають «виключне право» на авторитетні відповіді на філософські питання, які називаються «фундаментальними». Доксографія, на думку Рорті, «гловіфікує» саме цих «визначних» філософів минулого, а інших маргіналізує і, таким чином, збіднює історію філософії, зводячи її до певних «непогіршних» постатей, які знають відповіді на філософські питання і володіють монополією на вирішення «фундаментальних проблем філософії»². Доксографія повинна бути відкинута, як історико-філософський жанр.

Рорті обирає три історико-філософські жанри, які можуть поєднуватися або використовуватися окремо. Проте важливо, щоб вони не конкурували між собою. *Історична реконструкція* покликана зробити філософів минулих епох актуальними для наших часів, тому вона «касує» анахронізм історико-філософських досліджень, мовляв, історія філософії – це «нудно», бо що нового нам можуть сказати ці «старі філософи», відкинуті сучасними просунутими філософами, які знають набагато більше. *Раціональна реконструкція* філософських понять та концепцій допомагає нам зрозуміти виникнення, формування й розвиток крізь віки концептуального каркасу філософії, їхні модифікації та взаємовпливи. Можна погодитися з Рорті, що існує не історія філософії (одна-єдина), а історії філософії³.

² Фрідріх Ніцше дещо по-іншому називає таку історіографію, а саме: «монументальною». Ніцше, як предтеча постмодерної філософії, вбачає небезпеку такої «монументальної» історіографії у тому, що «монументальне минуле» панує над усіма іншими «дрібними», «неважливими», «дріб'язковими» подіями. «Цілі частини» історичного процесу забуваються або нехтуються, «незначні та не впливові» постаті, або як їх ще називають, «неісторичні постаті», взагалі виключаються з історії [див.: Ніцше 2004: 213–219].

³ Тут можна ще додати, що не філософії існують, а світи філософій. Кожна філософія існує у своєму мовному світі. Мова того чи іншого світу філософії є цілісною, неподільною в собі. Це означає, якщо ми, як дослідники філософії беремо поняття тої чи іншої філософії з його світу, то воно перетворюється на фікцію. Тому неможливо об'єктивно досліджувати світи філософії, тобто формувати якийсь (над)світовий, «фундаментальний», історико-філософський дискурс. Кожен світ тої чи іншої філософії – це світ «мовної гри» (Людвіг Вітгенштайн), яка наділена онтологічною значущістю. Адже кожна філософія прагне створити певну онтологію, а онтологія – це вже певний світ, в якому існує та чи інша філософія. Тому історія

і ще залишається *інтелектуальна історія*. Інтелектуальна історія ширша за історію філософії, бо інтелектуалами є не лише мислителі (філософи), а й політики, громадські діячі, соціологи, психологи, інженери, природознавці, письменники, поети, тобто будь-хто з розвинутим критичним мисленням та аналітичним розумом, будь-хто зі здатністю узагальнювати та синтезувати результати досліджень з кількох царин наук, той, хто розуміє соціально-політичні контексти розвитку наук, мистецтв, філософії тощо. Тому до інтелектуальної історії включаються ті, хто не став «видатним» та «канонічним» філософом, але зробив помітний внесок у розвиток моралі, літератури та гуманітарних наук у просування соціальних та політичних реформ тощо. Одним словом, інтелектуальна історія виявляє взаємозв'язки інтелектуалів та суспільства, пояснює місце інтелектуала в системній класифікації наук (природничих, суспільних, гуманітарних і технічних), звертаючи увагу на ті питання і проблеми, які вилучаються зі «славетної та фундаментальної» історії філософії. Наприклад, це можуть бути феномени безумства й сексуальності, які досліджував Мішель Фуко, а Мішель де Серто досліджував практики повсякденного життя⁴.

Отже стаття Рорті є корисною і для українських істориків філософії, і філософів. Історія української філософії ще не написана, адже українці відчувають брак «справжніх» філософів, які би були вписані у таку фундаментальну історію філософії від часів Русі і до нашого часу. Але, можливо, треба

філософії, як певний метафілософський дискурс, як «монументальна» та «славетна» історія мислення «видатних» філософів, *вихолощує особливі онтології світів філософії*. Якщо тлумачити висловлювання Протагора про те, що «людина – це міра усіх речей, існуючих, що вони існують, а не існуючих, що вони не існують», то, в даному випадку, мислитель створює світ мірою віртуозності свого мислення, відтак мислення створює певну онтологію, яка описується концептами. «Філософія – це мистецтво створення концептів» (Жіль Дельоз). Ці концепти існують лише у своєму світі – створеному філософом. Хтось може сказати, що така філософія стає суб'єктивною: думка кожного філософа – це його думка, яка не може претендувати на істинність. Але це не так. Адже світ філософії того чи іншого мислителя – це єдність онтології та мислення (свідомості). Тому світ філософії – це тотожність того, хто мислить, з тим, що він мислить. Отже, лише занурення у світ тої чи іншої філософії, тобто у світ «мовної гри» тої чи іншої філософії, може виявити її сенс та істину. Якщо ж ми збоку намагатимемося аналізувати ті чи інші поняття тої чи іншої філософії, то вони втрачать будь-яке значення і стануть безглуздими. Як стали, наприклад, безглуздими, без значень, концепти «ідея», «субстанція», «річ сама по собі» тощо.

⁴ Треба зазначити, що «канонічна філософія» нехтує повсякденним життям, вважаючи його не вартим філософського осмислення; воно відірване й далеке від філософії, розуму.

відмовитися від написання такої фундаментальної історії української філософії та віддати перевагу створенню ґрунтовної інтелектуальної історії України, в якій би були представлені розумні та інтелегентні люди зі всіх сфер суспільного життя, включно з мислителями, а також класифіковані проблеми, якими вони переймалися.

ЛІТЕРАТУРА

Ніцше, Ф. (2004). Про користь і шкоду історії для життя. В: Ф. Ніцше. *Повне зібрання творів: Критично-наукове видання у 15 т. Упор. Коллі, Дж., Монтінарі, М., ред. укр. Вид. Фешовець, О., Т.І. Народження Трагедії; Невчасні міркування I-IV; Твори спадку 1870-1873*, 203–280. Львів: Астролябія.

Ramberg, B. (2009). «Richard Rorty». *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2009 Edition). Edward N. Zalta (ed.). URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2009/entries/rorty/>>.

Reichenbach, H. (1968). *The Rise of Scientific Philosophy*. London-Los Angeles: Cambridge University Press; University of California Press.

REFERENCES

Nietzsche, F. (2004). The Use and Abuse of History. [In Ukrainian]. In *The Complete Works of Friedrich Nietzsche: Critical & Scientific Edition in 15th Volumes*. Colli, G., Montinari, M. (Eds.); Feshovets, O. (Ed. of Ukr. Edition). Vol. 1. *The Birth of Tragedy; Thoughts out of Season I-IV; Works of Heritage 1870-1873*, 203–280. Lviv: Astrolabe Publishing. [= Ніцше 2004].

Ramberg, B. (2009). «Richard Rorty». *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2009 Edition). Edward N. Zalta (ed.). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/spr2009/entries/rorty/>

Reichenbach, H. (1968). *The Rise of Scientific Philosophy*. London-Los Angeles: Cambridge University Press; University of California Press.